

Kentsel Mekanlarda Çocuk Oyun Alanları Planlama ve Tasarım İlkeleri

Sevgi YILMAZ Zöhre BULUT

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum

Geliş Tarihi : 06.05.2002

ÖZET: Oyun, her çocuğun ideal gelişimi için, beslenme, sağlık, barınma ve eğitim kadar yaşamsal önem taşımaktadır. Günümüzde insanı konu alan her çalışmada öncelikle bireyin çocukluk dönemi ve bu dönemi nasıl geçirdiğine dair araştırmalar üzerinde durulmaktadır. Nitelikli oyun fırsatını elde eden çocuğun yaratıcı olduğu, problem çözme konusuna esnek yaklaştığı, daha iyi sosyal ilişkilere sahip olduğu ve fiziksel olarak daha sağlıklı olduğu belirlenmiştir. Genel olarak gelişmiş ülkelerde kişi başına 2-5 m² çocuk oyun alanı düşmektedir. Ancak ülkemizde imar planlarında çocuk oyun alanları için yeterli yer bırakılmasına rağmen, uygulamada buna dikkat edilmemekte ve bu alanlar farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Bu çalışmada, kentsel mekanlarda çocuk oyun alanları planlama ve tasarımında dikkat edilecek ilkeler genel olarak verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oyun alanları, oyun, park, rekreasyon

Planning and Designing Principles of Children Playgrounds in Urban Areas

ABSTRACT : For the ideal development of every child, playing has as much vital importance as nurture, health, accommodation and education do. Today, in every-human oriented study, childhood period is of particular importance. When quality playing facilities were available, children became more creative, more flexible in problem-solving, physically healthier, had sound social relationships. In developed countries, there is 2-5 m² playground for each child on the average. However, despite the fact that “ The Construction Plan” allows for sufficient space for building playgrounds for children in Turkey, it is ignored in the application and realization process of the plans and the areas reserved for children as playgrounds are used for other purposes. In this study the basic principles to be focused through planning and designing the playgrounds in cities are aimed in general.

Key Words: Playgrounds, play, park, recreation

GİRİŞ

Oyun, çocuğun kendini ifade edebildiği, yeteneklerini fark edebildiği, yaratıcı potansiyelini kullanabildiği, dil, zihin, sosyal, duygusal ve vücut (motor) becerilerini geliştirebileceği önemli bir fırsattır (Dinç, 1993).

Fanuscu (1998)'ya göre oyun evrensel bir kavramdır. Öyle ki hiçbir ulusal ve kültürel sınırlama tanımaz, bütün ırklara ve de yaş gruplarına hitap eden bir kavram olup, fiziksel ve psikolojik gelişmenin sağlanabilmesi için çok gereklidir. Oyun, kültür değişiminde bir merkez olduğu kadar, kültürlerin de çok ötesinde bir kavramdır. “Oyun”, hedefi olmayan, mutluluk getiren ve kendiliğinden ortaya çıkan bir aktivite olarak tanımlanabilir. Toplumsal ve bireysel açıdan sağlıklı, üretken, düşünebilen ve sonuçlar çıkartabilen, toplum yaşantısına uyum sağlayabilen bireyler, yaşadıkları her dönemden, özellikle de çocukluk döneminden etkilenmişlerdir. Çocukluk döneminde bireyin ruhsal ve fiziksel gelişmesine aile, okul ve oyun yön vermektedir.

Oyunun çocuk üzerinde yadsınamayacak kadar önemli etkileri olduğu birçok araştırma sonucunda ortaya konmuştur. Dünya Çocuk Yılı nedeniyle 1977 yılında açıklanan Çocuk Oyun Hakları Malta Deklarasyonu'nda, oyunun beslenme, sağlık, barınma ve eğitimin yanısıra, her çocuğun gelişim potansiyeli için yaşamsal önemi olduğu vurgulanmıştır (Heseltine ve Holborn, 1987). Çocuk oyunla, gerçek dünya ile kendi dünyası (gerçeklerle yüz yüze gelmemiş iç dünyası) arasındaki bağlantıyı kurar. Oyun etkinlikleri, çocukların fiziksel

gelişmesidir. Oyun, çocukların problemlerini çözmelerine, objeleri tanımalarına, çevrelerini araştırmalarına ve aynı zamanda onların sosyal gelişimlerine katkı sağlar. Çocuk, hayalindeki oyun karakterlerini taklit ederek çevresini anlamayı ve toplum içinde yerini bulmayı öğrenir. Oyun, engellenmiş öfkenin, kıskançlığın ve korkunun yenildiği, rekabetin öğrenildiği yerdir.

Oyun, iyi bir oyuncu olmayı, oyunda yenilgiyi, yaşlılarıyla nasıl geçineceğini ve kurallara uymayı öğretir. Çocuğun kendi yeteneğini fark etmesini, fazla enerjisini atmasını ve fizyolojik gelişimini sağlar.

Çocuğun 12 çeşit oyun aktivitesi saptanmıştır: amaçsız vücut dinlendirme (oturma, konuşma, yürüme gibi), amaçlı vücut dinlendirme (okuma, kart oyunları, bebekle oynama gibi), amaçlı hareket (A dan B ye yürüme, bisiklete binme gibi), araçsız hareket (koşma, saklanma, elim sende oyunu gibi), araçlı hareket (bisiklet, paten gibi), sabit çevre donanımıyla hareket (duvarda yürüme, çite tırmanma gibi), sabit oyun donanımıyla hareket (salıncak, tırmanma, kaydırak gibi), top oyunu, taklit ve rol oyunları, temel malzemelerle aktivite (kum ve su gibi), hayvanlar ve bitkilerle oyun, saldırı oyunları. Bu aktiviteler oyun donanımı ve oyun alanı tasarımıyla azaltılabilir ya da çoğaltılabilir (Tekkaya, 2001).

Çocuğun gelişiminde bu derece önemli olan “oyun” iç mekanda ve dış mekanda gerçekleşmektedir. Çocuklar belli bir yaştan sonra tek başına oynamayı tercih etmezler. Özellikle 3-4 yaşından sonra oyun için kendi

yaşlarında arkadaşlar isterler, oynarken paylaşmak isterler. Hatta çocuklar oyun oynarken seyirci isterler. Böylece çocuklar dış mekan oyun alanlarına yönelirler. Endüstrileşme ve kentleşme ile çocukların doğal dış mekan oyun alanları yok edilerek onlara, betonlaşmış, ağaçlardan ve hayvanlardan uzak, mekanik bir dünya sunulmuştur. Günümüzde dört duvar arasında kalan çocuk, televizyona ve bilgisayara yönelerek kendisini dış mekandan soyutlamıştır (Öztürk, 2001).

Çocuk psikologlarının ve doktorlarının ortak kanısı, dış mekandan yoksun, kapalı alanlarda oyun oynamanın çocukların zihinsel, fiziksel ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğidir. Bu nedenle NSPCC (Çocukları Şiddetten Koruma Ulusal Birliği) gibi kuruluşlar yerel yönetimlere çocukların güven içinde oynayabilecekleri, iyi tasarlanmış park alanları oluşturmaları çağrısında bulunmaktadır (Simonon, 2000).

Çocuk oyun alanları, kent açık- yeşil alan sistemi içerisinde önemli bir yer tutmakta ve yeşil alan donatımları için kentlerde ve kent çevresinde ayrılan alanlar ülkelere göre değişmektedir.

Amerika’da oyun alanları; çocuk bahçesi-ilkokul birlikteliği ve çocuk bahçesi – park birlikteliği şeklinde ele alınmıştır.

Almanya’da oyun ve çocuk bahçeleri için 0.5-2.4 m²/kişi’lik bir değer öngörülmektedir. Avusturalya’da 5000 kişinin yaşadığı bir mahallede oyun alanı olarak 14.000 m² önerilmiştir. 5-9 yaş grubu için oyun yeri 1200 m²; kız ve erkekler için ayrı ayrı toplam 2400 m²; okul öncesi çocuklar için oyun yeri 2000 m²; havuz ve oyun evleri için alan 3400 m² olmak üzere toplam 23.000 m²’lik alan önerilmektedir. Bu değer nüfusa oranlandığı zaman kişi başına 4.6 m² oyun alanı düşmektedir. Fransa’da kent içi oyun alanlarında çocuk başına 5 m²’lik alan, serbest oyun alanlarında ise çocuk başına 10 m²’lik alan önerilmiştir. İngiltere’de ise çocuk başına düşen öneri oyun alanı 24.1 m²’dir. İngiltere’de oyun alanları “Çocuk Oyun Yeri” ve “Çocuk Bahçesi” olarak iki grup altında toplanmıştır (Anon.,1998).

Ülkemizde ise çocuk oyun alanları, “Çocuk Bahçesi” olarak ele alınmakta, alan ihtiyaçları bir çok kent plancısına göre değişiklik göstermektedir. Apartman tipi yerleşim ünitelerinde çocuk bahçesinin 1000 m²’den az olmaması savunulurken, bazı araştırmacılara göre ise her çocuk için 6.5 m² ayrılarak, en küçük çocuk bahçesinin 250 m²’den küçük olmaması ve yerleşim büyüdükçe 250-1000 m²’ye kadar genişlemesi önerilmektedir (Uzun, 1993). 2 Eylül 1999 tarih ve 23804 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan imar kanununda 10 m²/kişi’lik öneri yeşil alan değeri dikkate alınarak, kişi başına yaklaşık 2.114 m² çocuk oyun alanı öngörüldüğü belirlenmiştir.

Çocuk oyun alanları kentte hem yeşil alan sistemine katkıda bulunmakta, hem de çocukların gelişiminde rol oynamaktadırlar. Çocuk oyun alanları üzerine yapılan araştırmalar aşağıda verilmiştir.

Dinç (1993)’in yaptığı çalışmada, çocuk için oyunun fiziksel ve psiko-sosyal açıdan önemi üzerinde durularak, bu bilgiler ışığında oyun alanlarının içerdiği oyun öğelerine göre, oyun alan tipi ve oyun alan işlevi belirlenmiştir. Oyun işlevinin belirlenmesini daha somut hale getirmek için İstanbul park oyun alanlarında oyun öğeleri ve bunların çocukların gelişimi ile ilişkisi incelenmiş, oyun işlevi ortaya çıkarılmıştır.

“Oyun Sokağı Kavramı ve Örnek Tasarımlar” konulu çalışmada, çocuğun yaşamında önemli bir yer tutan oyun konusu ele alınmış, oyun-çocuk ilişkisi çok yönlü araştırılmıştır. Günümüzde düzensiz kentleşme sonucu çocukların oyun oynayabilecekleri mekanların azaldığı ve doğal olarak oyunun sorun haline geldiği saptanmıştır. Yerleşmiş kent dokusunda çocuklara oynayabilecekleri mekanlar konusunda seçenekler sunulmuş ve bir alternatif olarak da sokaklar ele alınmıştır. Bu çerçevede “Oyun Sokağı” kavramından yola çıkılarak buralarda yer verilebilecek fonksiyonlar incelenmiş ve parsel, yapı adası ve semt ölçeğinde çözümler getirilmiştir (Çiçek, 1993).

Cihangiroğlu (1994)’nun yaptığı araştırmada, çocuk oyun alanları ve özellikle bu alanlarda kullanılan oyun aletlerine dikkate alınması gereken kriterler belirlenerek, bu konuda önerilere yer verilmiştir.

Sorkun (1996), yaptığı çalışmada çocukların oyuna olan gereksinimini vurgulayarak, kent açık-yeşil alan sistemi içinde çocuk oyun alanlarının önemini belirtmiş ve İstanbul’un Anadolu yakasındaki çocuk oyun alanlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda gözlem yapılan çocuk oyun alanlarından çocukların gelişim dönemlerine uygun oyun aletleri ve yaş gruplarına yönelik mekanların bulunmadığı saptanmış, çocuk oyun alanlarının kent ve mahalle üniteleri içindeki dağılımlarının yeterli ve dengeli olmadığı belirlenmiştir.

Kiper (1999)’in yaptığı çalışmada; çocuğun gelişimi ve mekanla kuracağı ilişki dikkate alınarak, okul öncesi ve okul çağındaki çocukların ev girişinden, çocuk oyun alanlarına kadar uzanan oyun yerlerinin tanımı yapılmış, mevcut ve gelişme konut bölgelerinde oyun alanlarının etkin kullanımını sağlayacak tasarım kriterleri üzerinde durulmuştur.

Çocuk oyun kazaları, genellikle yaralanma ile sonuçlanan bazen de çocukları ölüme götüren önemli kazalardır. Bu konu ile ilgili olarak yapılan araştırmada, öğrencilere kısa dönemli bir eğitim programı uygulanarak ve ödüllendirme yöntemi kullanılarak, çocukların kaydırayak kayarken oluşturduğu yoğunluğun azaltılması ve oyun alanlarında kaydırayaklardan kaynaklanan, kazaya neden olabilecek riskli davranışlar konusunda bilgi verilmiştir. Bu çalışmada genel olarak, oyun alanlarındaki yaralanmalar için koruyucu güvenlik eğitimi içeren bir programın, kaydırayaklarda kaza riski taşıyan davranışların azaltılmasında etkili olduğu belirlenmiştir (Heck ve ark., 2001).

Almanya’nın Böblingen bölgesinde 50 çocuk bahçesinde yapılan, çocukların karşılaştığı kazalar, bu

kazaların sebepleri ve risk grupları konulu anket çalışmasında, çocukluk dönemi kazalarının karakteristikleri, çocukların sosyo-demografik yapılarına göre analiz edilmiştir. Anketlere göre, düşük gelirli ailelerin çocuklarının, yüksek gelirli ailelerin çocuklarına göre daha az kazaya uğradıkları belirlenmiştir. Aynı çalışmaya göre, erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha çok kaza geçirdikleri tespit edilmiştir (Kersting-Dürwachter ve Mielck, 2001).

Okullarda yer alan çocuk oyun alanları ders aralarında çocukların, ders günü süresince fiziksel ve zihinsel yönden dinamik olabilmeleri için potansiyel fırsatlar sunar. Bu konu ile ilgili olarak yapılan çalışmada yöntem olarak CAST (çocukların aktivite taraması için gerekli araçlar) geliştirilerek bunlar, Avusturalya'nın kırsal kesiminde yer alan 18 okulda (5-12 yaş grubu öğrencilerin okulları) çocukların, hareketli fiziksel aktivitelerini geliştirmek (MVPA) ve hareketli fiziksel aktivite (VPA) oranlarını saptamak için kullanılmıştır. 200 öğrenci kapasiteli bir okulda oyun alanlarının, erkeklerin % 51.4'ünün, kızların ise % 41.6'sının hareketli fiziksel aktivitelerini geliştirdiği saptanmıştır. Yine erkeklerin % 14.7'sinin, kızların ise %9.4'ünün oyun alanlarında hareketli fiziksel aktivitede bulunduğu belirlenmiştir (Zask ve ark., 2001).

ÇOCUK OYUN ALANLARI PLANLAMA VE TASARIM İLKELERİ

Çocuk oyun alanları işlevlerini yerine getirmeleri için çocukların fiziksel, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarına cevap vermelidirler. Bu nedenle çocuk oyun alanları tasarımlarında şu özellikler dikkate alınmalıdır:

- * Oyun alanları konutlara uygun mesafede konumlanmalı ve uygun büyüklükte olmalıdırlar.
- * Çocuğun çok yönlü gelişimine uygun olmalıdırlar.
- * Oyun alanları, çeşitli tipte alan fonksiyonlarını ve elemanlarını içermelidirler.

Çocuk Oyun Alanları Çeşitleri

Önceleri çocuklar oyunu bahçelerinde ve sokakta arkadaşlarıyla, oyun araçlarını kendileri bularak oynarlardı. Günümüzde ise özellikle büyük kentlerde artan trafik ve hızlı kentleşme nedeni ile çocukların oyun için kullandıkları alanlar nerede ise ortadan kalkmıştır. Bunun için kentlerde mutlaka çocukların oyun gereksinimlerine en iyi şekilde yanıt verecek yeni çocuk oyun alanları tasarlanmalıdır.

İyi tasarlanmış çocuk oyun alanları çocuğa birçok yönden yarar sağlar. Çocuk orada, vücudunu kullanmayı, tehlikeyi tanımayı, onu yenmeyi ve korkuları ile başa çıkmayı öğrenir. İşbirliği ve dayanışma duygusu gelişerek çevresine karşı girişken olur, konsantrasyon yeteneğini, yaratıcılık gücünü artırır (Özgüç, 1998).

Çocukların bedensel ve ruhsal gelişmelerine göre oyun alanlarının tasarım ilkeleri ve içerecekleri oyun

öğeleri değişmektedir. Çocukların gelişme özelliklerine göre oyun alanları 3 grupta toplanır:

Çocuk Oyun Bahçeleri (Playlot) : Oyun bahçeleri 6 yaşından küçük (özellikle 3-6 yaş grubu) çocuklar için düzenlenen yerlerdir. 100 m ile 800 m etki alanı içinde yer almaktadır. Birçok ülkede çocuk bahçeleri 3000-7000 nüfusa hizmet vermek üzere tasarlanmıştır. 250-1000 m² alanı kapsayan bahçelerde kişi başına düşen oyun alanı miktarı 5-10 m² arasında değişmektedir. Çocuk oyun bahçelerinde üç yaş altı ayrılmalı ve onların kullanımına uygun aletler yerleştirilmelidir. Pasif oyunlar için (oturarak, seyrederek, okuyarak, dinleyerek yapılan eğlenceler gibi) gölgeli alanlar oluşturulmalıdır. Aynı zamanda ebeveynlerin çocukların denetimini sağlayabilmeleri için, oturma birimlerini de içeren mekanlar, yürüme alanları, çeşme, çöp kutuları vb. donatılar ile bitkilerin sağlanması gerekmektedir.

Çocuk Oyun Bahçelerinin Tasarım İlkeleri :

Özel malzemelerin ve özel fonksiyonların yoğun olarak kullanıldığı kısımlar alçak duvarlarla veya canlı çitlerle sınırlandırılmalıdır. Alanda uygun bir drenaj sağlanmalıdır.

Küçük doğal oyun gruplarında bahçe, çevreye uygun olarak düzenlenmeli ve ona göre malzeme seçilmelidir. Oyun bahçesinde ulaşım güvenli ve düzenli bir şekilde sağlanmalı, sirkülasyon bitkileriyle, alçak duvarlarla ve banklarla yönlendirilmelidir.

Çocuk oyun alanı, çocukların oyunda açıkta kalmadan oynamasına imkan verecek yeterli malzemeyi içermelidir.

Kum alanları, oyun duvarları, oyun evleri ve oyun heykelleri çocukların hayal dünyasını genişletecek bir atmosfer içinde salıncak ve kaydırak gibi hareket yoğunluğu fazla olan donatılardan uzağa yerleştirilmelidir. Sıcak günlerde güneşin etkisinden korunmak için oyun yerlerinin üzerine doğal ya da suni bir gölge elemanı temin edilmelidir.

Sabit olmayan malzemeler alanın içinde olmalı ve çocukların yürüme mesafeleri içinde kalarak alanın etrafı bitkilerle ya da çevreye yararlı elemanlarla sınırlandırılmalıdır.

Aktif oyun için çim alanlar, kitap okumak, hikaye anlatmak gibi pasif oyunlar için de gölgeli alanlar temin edilmeli, bunların etrafı bitkisel alanlarla çevrilmiş olmalıdır.

Alan içinde uygun olan noktalara çeşmeler, oyun için elverişli, taşınabilir malzemeler yerleştirilmelidir. Sabit malzemeler alan içinde rahat görülebilen mekanlara yerleştirilmelidir.

Oyun Alanları (Playgrounds) : Bu oyun alanlarının 5-16 yaş gruplarına hizmet verdiği, organize edilmiş oyunları içerdiği dikkate alınmaktadır. Oyun alanlarını 2 gruba ayırmak mümkündür:

* İlkokul öğrencileri için oyun alanları (6-12 yaş): Genellikle ilkokul çevresinde ya da içinde

düşünülmektedir, çeşitli spor etkinliklerine cevap verecek mini alanları içermektedir. Etki alanı 400-800 m'dir.

* Orta ve lise öğrencileri için oyun alanları (12-16 yaş): Oyun alanlarında kullanıcı yaşı yükseldikçe oyun alanlarının ölçüleri de gerçeğe yakın ölçülerde tasarlanır.

Oyun alanlarının içerdiği temel işlev alanları şunlardır: Salıncak, kaydırak ve diğer oyun etkinliklerini içeren bir alan. Koşmak, sıçramak ve diğer serbest oyunlar için bir açık alan. Riski olmayan, çocukların oynayabileceği oyunlar; tenis, futbol, hentbol ve voleybol oyunları için kortlar ve boş araziler. El hünerlerini gösterebilecekleri, geliştirebilecekleri dama, satranç gibi oyunları rahatsız edilmeden oynamak için sessiz, kontrollü, gizli açık alanlar. Daha küçük çocuklar için macera hissi uyandıran, yüzmeyi zorlaştıran engelli havuzlar ve çeşitli su oyunlarının sağlandığı alanlar. Çocukların oyundan sonra dinlenmeleri ve ailelerin çocuklarını gözleyebilmeleri için oturma alanı.

Çocuk Oyun Alanlarının Tasarım İlkeleri :

Çocuk oyun alanlarında bütün mekanlar güvenlik için, gürültüyü izole edici bitkilerle ya da yapısal perdelerle sınırlandırılmalıdır. Oyun alanı gün boyunca mümkün olduğu kadar çok güneş ışığı alan yerde bulunmalıdır. Bu gibi oyun alanlarının yerleşme özellikleri konusunda bazı ortak prensipler belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlar:

Oyun alanları mümkün olduğu kadar iskan alanlarının merkezi yerinde olmalıdır. Oyun alanları ağır trafik yolları, demir yolları, endüstri alanları civarında olmamalıdır. Oyun alanları okul bahçelerinin yakınında olmalıdır. Oyun alanında uçurtma uçurtmak, koşmak gibi faaliyetleri yerine getirmek için açık serbest alanlara ve herkese açık sığınak, depo, WC, çeşme, yürüme alanları, bitkilendirilmiş tampon bölgeler vb. gibi çok amaçlı malzeme ve kullanımlara da gereksinim vardır. Oyun alanının tasarımı mevcut alanın büyüklüğüne, topoğrafyasına ve istenilen oyun tipine göre değişmektedir. Mevcut alanda büyük gölgeli ağaçlar, ilginç rölyef, yüzeye çıkmış kayalar ve dereler gibi doğal özellikler varsa bunların korunması gerekir.

Oyun Arsaları : Oyun arsaları, 13-19 yaş arası gençlerin ve yetişkinlerin rekreasyonel faaliyetlerini gerçekleştirdikleri alanlardır. Bu alanlara bisikletle veya yürüyerek kolayca ulaşılabilmesi gerekir. Yine oyun arsaları yüksek okullara yakın yerlerde bulunmalıdır. Her oyun arsası için alan donatıları hizmet vereceği nüfusa ve yöredeki yaş dağılımına göre değişmektedir. Oyun arsalarının 800-1000 kişiye hizmet verebilmesi için yaklaşık 4390-43900 m² alanı içermesi gerekir (Dinç, 1993).

Oyun arsaları planlama ilkelerine göre içerecekleri rekreatif etkinlikler şunlardır: Futbol, tenis, hentbol ve voleybol gibi oyunlar için kortlar ve oyun sahaları, genel olarak yüzme ile diğer aktivitelerin bir araya geldiği yüzme kompleksi, konserler, toplantılar ve diğer kültür

etkinlikleri için anfiteyatrosu, kapalı mekan etkinlikleri ve kötü hava koşulları için bir sosyal tesis. Günümüzde çocukların değişen ilgi alanları da göz önüne alınarak çeşitli amaçlar için oyun alanları tasarlanmaktadır. Bunlar; geleneksel oyun alanları, çağdaş oyun alanları, macera oyun alanları, yaratıcı oyun alanları, çevresel alanlar (Son yıllarda bu gibi alanlar 'Permakültür oyun alanları' adı altında oluşturulmaktadır. Simonon, (2000)'a göre permakültür, insanla doğayı bütünleştirici bir yaklaşımla oluşmuş tasarım stratejilerinin tümüdür. Permakültür oyun alanları da bu amaca yönelik olarak, doğayı ve doğal elemanları baz alarak oluşturulan alanlardır.), özel eğitim oyun alanları, yoğun oyun alanları (Robinson Crusoe), sokak oyun alanları, dinlendirici oyun alanları, kış oyun alanları, kay-kay alanları ve oyun tepeleri gibi alanlardır.

Çocuk Oyun Alanlarında Yer Seçimi

Kentsel yerleşmelerde yeşil alan düzenlemeleri yapılırken gereksinimlere göre yeşil alan türlerinin tespiti ve bu türler için gerekli alan kabullerinin yapılması gerekmektedir. Kentlerin yeşil alan sistemlerinin çok önemli bir parçası olan çocuk bahçeleri ve çocuk oyun alanları 0-16 yaş grupları arasındaki çocukların yararlanabileceği alanlardır (Dinç, 1993).

Çocuk oyun alanı olarak seçilecek yer bütün yaşam birimlerinden, çevresindeki okullardan araçla veya yaya olarak kısa sürede, kolay ve tehlikesizce ulaşılabilir olmalıdır. Kışın olabildiğince uzun süre öğle ve sonrası güneş alabilmeli, yazın öğleden sonra gölgelenebilmeli, havadar olmalıdır. Alanın çok engebeli olması (burada yapılacak özel tasarımların dışında) pek fazla tercih edilmez. Alanın drenajı iyi olmalı, genel olarak alan parkın birçok yerinden görülebilmelidir. Alan geniş tutulmalı, deniz, göl ve akarsulardan belirli uzaklıkta bulunmalıdır. Alan belirlendikten sonra yapılacak ilk iş buradan yararlanacak yaş gruplarının belirlenmesidir. Yanlış kullanımların önemli kazalara yol açabileceği düşünülerek bu belirlemenin doğru yapılması gerekmektedir (Özgüç, 1998).

Çocuk Oyun Alanlarında Zemin Kaplamaları

Çocuk oyun alanlarında döşeme seçiminde bir ikilem yaşanmaktadır. Çünkü döşemenin, hem çocukları düşme v.b kazalardan korumak için yeterince yumuşak hem de tekerlekli sandalye, yürüteç v.b. için yeterince sağlam ve sert olması istenir. Amerika'da çocuk oyun alanlarında "döşeme zonu" olarak bilinen alanların döşemeleri ASTM – F1292-91 (Oyun alanlarının altında ve çevresinde çarpma etkisini azaltmak için oluşturulmuş standartlar) standartlarına göre belirlenmektedir. Bu standartlara uyularak her hangi bir oyun elemanının üst kısmından düşen bir çocuğun yaralanmadan ya da ölümcül bir darbe almadan kurtulacağı güvenli bir zemin oluşturulur. Günümüzde kullanılan geleneksel döşemelerde ya güvenlik ya da kullanılabilirlik standartları (ADA) ele alınır, fakat hiçbir zaman ikisi bir

arada ele alınmaz. Örneğin; beton, asfalt, suni çim, çakıl ve granit gibi sert yüzey kaplamaları her mevsim için kullanışlı bir zemin oluşturur fakat bunların hiçbiri güvenlik açısından önerilmez. Diğer yandan kum ve küçük taneli çakıl ise CPSC (Birleşmiş Milletler Kullanıcı Güvenliği İçin Üretim Komisyonu) standartlarına uymakta fakat ADA standartlarına uymamaktadır. Çim alanlar, yapısal olmayan rekreasyonel alanlarda oldukça kullanışlıdır ancak yağmurlu havalarda pek kullanışlı sayılmamaktadır. 1991’de yayınlanan CPSC standartları talimatında çocuk oyun alanlarında güvenlik için kullanılacak yüzey kaplamaları şunlardır (Sipes ve Roberts, 1994):

Organik gevşek materyal : En çok kullanılan organik gevşek materyal, talaş ve ağaç kabuğu yongasıdır. Bu materyallerin avantajları, maliyetlerinin düşük olması ve döşemelerinin kolaylığıdır. Özellikle belediyelere önerilen bu materyaller, uzun vadede maliyeti çok düşük olan ve belediyelerin kendi imkanları ile de kolaylıkla üretebilecekleri materyallerdir. Ağaç yongası, tekerlekli sandalyeler ve yürüteçler için kullanım imkanı sağlamaz. Döşeme yapıldıktan sonra tahrip olan materyal tekrar sıkıştırılırsa zemin 3-5 seneye kadar sıkışarak yumuşak ve pürüzsüz bir form alır. Bu tip yüzeylerde partiküller arasına hava dolar ve zemini yumuşatır. Yumuşak zemin çarpmalar için en uygun zemindir. Fakat nemli ve yağışlı havalarda su, hava boşluklarına girerek sıkışma yapar ve zemin sertleşerek fonksiyonunu kaybeder. Yine bu materyal ayrışabilen ve kolayca dağılabilen yapıdadır. Materyal, erozyonla yada çocukların hareketleri ile kolayca yerinden çıkıp dağılabilir. Bu malzeme için genellikle 1.3-3.5 cm’lik yonga kullanılır. Yonga için çabuk parçalanabilen odun tercih edilmektedir. Ancak organik gevşek materyal, bünyesinde zararlı mikro organizmaları kolayca barındırdığı için günümüzde fazla kullanılmamaktadır.

İnorganik gevşek materyal : Çocuk oyun alanlarında özellikle ucuz ve kolay döşenen materyal tercih edilmektedir. Bu iki özelliği de taşıyan kum ve çakıl ülkemizde yoğun olarak kullanılan materyallerdir. Çakıl, çok sıcak ya da çok soğuk iklime sahip bölgelerde oldukça kullanışlıdır. Bu materyal kum kadar çabuk sıkışıp, sertleşmez. Kum da yine çok kullanılan, çocuklara daha fazla oyun imkanı sunan materyaldir. Her iki materyal de düşük absorpsiyon özelliği taşır ve diğer malzemelerin aksine herhangi bir harekette ve çarpmada kolayca dağılırlar. Kum ve çakıl özellikle tekerlekli birimler için kullanışlı değildir. Bu materyallerin yanı sıra granit ve kireç taşı da döşeme olarak kullanılan inorganik materyallerdir. İnorganik gevşek malzemelerin dış ülkelerdeki kullanımı çok azdır. Çünkü bu materyalde sıkıştırma çalışmaları uygulanmazsa kullanımı zorlaşmakta, sıkıştırılırsa da çarpmalardan doğan etkinin absorpsiyonu önemli ölçüde azalmaktadır.

Sentetik materyal : Sentetik materyal özellikle ADA standartlarına uygun olduğu için Amerika’da son

10 yıldır yoğun olarak kullanılmaktadır. Sentetik materyaller üç grup altında toplanmaktadır:

-Gevşek materyal: Gevşek materyal genellikle parçalanmış kiremit içerir. Eskiden çok kullanılan bu materyal günümüzde fazla kullanılmamaktadır. Absorbe oranı yüksek olan bu materyal kolayca bozulabilen bir yapıdadır ve çoğunlukla kötü koku yayar. Yine bu materyal, vandalizme ve erozyona karşı hassastır, fazla kullanışlı değildir.

-Modüler birimler: Modüler kiremit plaklar ve monolitik (kalıp sentetik) materyal günümüzde en çok kullanılan sentetik döşeme materyalidir. Her iki materyal de atık tuğlaların ısıtılarak yeniden kullanımıyla oluşturulmuştur. Materyal, poliüreten katman ile kaplanarak tuğlanın zeminde oluşturacağı problemler azaltılmaya çalışılmıştır.

-Tek parça sentetik materyal (Kaplama materyal): Bu materyal genel olarak sarsıntı giderici (absorbent) elemanlardır. Çeşitli renklerde üretilen malzeme her türlü iklim koşuluna da dayanıklıdır.

Çocuk Oyun Alanlarında Bitkilendirme

Çocuk oyun alanlarında yapılacak bitkilendirmede özellikle bitkilerin fonksiyonel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre çocuk oyun alanlarında (Ahıskalı, 1998); dikenli, zehirli bitkilere yer verilmemelidir. Örneğin, *Nerium oleander* (Zakkum), *Ilex aquifolium* (Çoban püskülü) gibi bitkiler oyun alanlarında yer almamalıdır. Çocuk boyutunda bitkiler kullanılmamalıdır.

Çevre koşulları dikkate alınarak bitkilendirme yapılmalıdır. Örneğin, trafiğin yoğun olduğu bölgelerde çitlerle önlem alınmalıdır. İklim koşulları dikkate alınarak bitkilendirme yapılmalıdır. Bitki seçiminde mekan yaratma olgusu düşünülmelidir. Bitkilendirmede mümkün olduğu kadar geniş yapraklı ağaçlara yer verilmelidir. Bitkilendirme, sonbahar ve ilkbahar güneşinden yararlanacak şekilde yapılmalıdır. İri meyvelere sahip (Atkestanesi v.b.), dal düşüren (Ihlamur v.b) gibi ağaçların kullanılmaması gerekir (Özgüç, 1998).

Çocuk Oyun Alanlarında Güvenlik

Oyun alanlarında göz önünde bulundurulması gereken en önemli konu güvenlidir. Çocuk oyun alanlarında meydana gelen kazaların nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Oyun alanlarının zemininin bozuk (aşırı derecede sert v.b.) ve kullanışsız olması, oyun alanlarının tasarımındaki hatalar, oyun elemanlarının hatalı yerleşim düzeni ve bakımsızlığı, çocukların oyun elemanlarını yanlış kullanımı ve oyun alanında trafiğe v.b. etki alanlarına karşı önlem (kuşatma elemanı kullanımı v.b.) alınmayışıdır.

Tüm bu etkenler göz önüne alınarak, daha güvenli çocuk oyun alanları oluşturulabilir.

Özürlü Çocuk ve Oyun

Vücut fonksiyonlarından herhangi birini veya herhangi bir organını kalıtım, doğum hataları, ağır ve ateşli hastalıklar, iş ve trafik kazaları gibi nedenlerle kaybeden kişilere özürlü insan; fiziksel eksiklikleri yüzünden genel ihtiyaçlara göre tasarlanmış bina ve çevre kullanımlarında, uygun olanakların bulunmayışından dolayı engellere uğrayan çocuğa da mimari açıdan özürlü çocuk adı verilmektedir (Dinç, 1993).

Özürlü çocuklar da yaşlıları gibi kendi kendine yeten, özgüvenli ve bağımsız bireyler olarak yetiştirilebilirler. Özel olarak tasarlanmış oyun alanlarında sağlıklı çocuklar gibi oyun oynayabilirler, eğitimle oyun bilincine varabilirler, oyun kurallarına uymayı öğrenebilirler.

Özellikle yürüyemeyen çocuklar için temel olan, açık havada eylemlerini herhangi bir fizyolojik ve psikolojik rahatsızlık duymadan yerine getirebilmeleri için gerekli koşulların sağlanmasıdır. Bu çocukların fizyolojik, boyutsal, görsel, sağlıklı ve emniyetle ilgili ihtiyaçları giderilmelidir. Örneğin; tekerlekli sandalyeli kullanıcılar için dış mekanda geçişler sağlanmalı, döşeme malzemesi sandalyelerin geçişini engellememeli, destekleyici korkulukların yükseklikleri 90 cm'den az olmamalıdır. Tekerlekli sandalyeden çeşitli park donatılarına ve ekipmanlara geçişleri sağlayacak yardımcı tutunma kolları uygun yerlere kurulmalıdır. Kullanıcıların tehlike anında yardım çağırabilmeleri için alan içinde bir merkeze bağlı çağrı kutuları yerleştirilmelidir.

Özürlü çocukların sosyal çevre ile uyumlarını sağlamada, başka insanlarla bir arada yaşamalarını sağlamak önemlidir. Özürlü çocuklar, sokakta ya da oyun alanlarında sağlıklı çocuklarla beraber oynamak, oyun elemanlarından yararlanmak isterler. Bu şekilde sosyal çevre ile bağ kurarak insanlarla iletişim sağlayabilirler.

SONUÇ

Dış mekanlarda oyun oynama, çocukların becerilerini geliştirir, öğrenme yeteneklerini artırır, kendi kişiliklerini bulmalarını sağlar ve çevrelerini algılamalarını kolaylaştırır. Tüm bu özellikler bilinmesine rağmen günümüzde Erzurum kentinde yaşayan çocuklar oldukça kısıtlayıcı bir çevrede yaşamaktadırlar. Çocuklara bu hakları tanıyan mekanlar kent genelinde yok denecek kadar azdır. Son yıllarda, modernleşen dünyada çocukların doğal oyun ortamları yok olmuştur. Çünkü bu ortamlar artık hayatın bir parçası olarak değerlendirilmemektedir. Günümüzde kentlerde açık-yeşil alanlar içerisinde önemli bir yer tutan, çocukların büyük dünyalarını oluşturan çocuk oyun alanlarına yeterince yer verilmemektedir.

Yaklaşık 12 yıldır kullanıma açık olan ve bir uydu kent olarak planlanan Dadaşkent'te, Yenişehir'de ve kent genelinde çocuk oyun alanlarına gereken önem

verilmelidir. Günümüze kadar bir düzenleme yapılmayan oyun alanları için imar planında önerilen alanlar bu amaç için kullanılırsa yeterli olacaktır. Ancak imar planında önerilen bu alanlar çoğu kez farklı kullanımlara dönüştürülmektedirler. Örneğin imar planlarında oyun alanı olarak ayrılan yerler eğer konut yapımı için uygun durumdaysa mutlaka daha sonra konut alanı olarak kullanılmaktadır. Mevcut çocuk oyun alanları ise planlama ilkeleri gözetilmeden yapıldıkları için çocukların gereksinimlerini karşılayamamaktadırlar.

Çocuk oyun alanları, özellikle çocukların eğilim ve beklentileri göz önüne alınarak, yer seçimi, zemin kaplamaları, bitkilendirme, güvenlik v.b. gibi planlama ve tasarım ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Ayrıca tasarımlar, çeşitli yaş grupları ve özürlü çocuklar da göz önüne alınarak yapılmalıdır. Tasarım sürecinde çocukların fikirlerini alarak hareket etmek, oyun alanlarının daha kullanışlı ve yararlı olmasını sağlayacaktır. Kent içerisinde çocuk oyun alanlarının dağılımı dengeli bir şekilde yapılmalı, mahalle, semt ve kent ölçeğinde imar kanununda belirtilen standartlara uyulmalıdır. Kentte yer alan okulların bahçelerinde oyun alanlarına yer verilerek, çocuklara ders aralarında fiziksel ve psikolojik gelişim için yeni fırsatlar sunulmalıdır.

Oyun alanlarında çocuklar için vazgeçilmez bir oyun aracı olan su yalnızca görsel amaçlı kullanılmaktadır. Suyun oyun aracı olarak kullanıldığı tasarımlara mutlaka yer verilmelidir.

Dünya genelinde bir çok kuruluş yerel yönetimlere, çocukların güven içinde kullanabilecekleri oyun alanları oluşturmaları konusunda çağrıda bulunmaktadır. Oyun hakkı ve oyun alanları hakkını da kapsamak üzere çocuk haklarıyla ilgilenen iki uluslararası kuruluş vardır: UNICEF (UNESCO) ve IPA (International Play Association). 1959 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yasası ile bağlantılı olarak bir Çocuk Hakları Bildirgesi yayımlanmıştır. Bildirgenin 7.maddesinde: "Çocuğa eğitimde olduğu gibi, oyun oynamada da tam fırsat tanınmalıdır; toplum ve kamusal otorite bu hakkı yerine getirmeye çalışmalıdır" denilmektedir. 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Kongresi tarafından yenilenen Çocuk Hakları Bildirgesi 31. maddesinde çocukların boş zaman geçirmeye, dinlenmeye, yaşlarına uygun olarak oyun oynamaya ve kültürel ve sanatsal etkinliklere katılmaya hakları vurgulanmıştır. IPA düzenlediği toplantılarda çocuğun boş zamanı, oyun ve oyun olanakları konusunda kararlar üretir. Konut bölgelerinde yeterli oyun ve rekreasyon olanakları sağlamak için her ülkede yasal önlemler alınmalıdır (Zürih, 1964); oyun ve çocuk gelişimi konuları mimarların, plançıların, peyzaj mimarlarının, eğitimcilerin, hastane personelinin kısacası meslek yaşamlarında çocukla temas eden her mesleğin eğitimine dahil edilmelidir (Paris, 1969 ve Milano, 1975); hükümetler ve yerel yönetimler eğitimine, yollar ve parklar inşa etmeye olduğu kadar çocuğun okul dışı

yaşamının koşullarını hazırlamaya da ciddiyetle eğilmelidir (Viyan, 1972) maddeleri bunlardan bazılarıdır. Dünya Çocuk Yılı nedeniyle 1977 yılında açıklanan Çocuk Oyun Hakları Malta Deklarasyonu'nda, oyunun beslenme, sağlık, barınma ve eğitimin yanı sıra her çocuğun gelişim potansiyeli için yaşamsal önemi olduğu vurgulanmıştır (Tekkaya, 2001).

Son yıllarda dünya genelinde insanla doğayı bütünleştirici bir yaklaşımla oluşmuş planlama stratejileri geliştirilerek, kentlerde doğal elemanları baz alan oyun alanlarının oluşturulması önerilmektedir.

Tüm bunlar göz önüne alınarak, Erzurum'da çocuk oyun alanlarının önemi kavranılmalı, özgün ve daha nitelikli oyun mekanları düzenlenmeli, çocukların eğitim ve beklentilerine yanıt verecek oyun alanlarının sayısı artırılmalı ve bu alanlara gereken önem verilmelidir. Sağlıklı çocukların yetişmesi için bunların mutlaka gerekli olduğu göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Ahıskalı, S.Ö. , 1998. Çocuk oyun alanlarında döşeme. Peyzaj Mimarlığı Dergisi. T.M.M.O.B. Peyzaj Mimarları Odası, İstanbul Şubesi, Temmuz-Ağustos, 5(14), İstanbul.
- Anonim, 1998. Kentsel Planlama Standart Araştırması. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayınları, s. (193-236), Ankara.
- Cihangiroğlu, C. , 1994. Çocuk Oyun Alanlarındaki Oyun Aletlerinde Uyulması Gereken Kriterler Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Çiçek, B. , 1993. Oyun Sokağı Kavramı ve Örnek Tasarımlar. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Ankara.

- Dinç, H. , 1993. Çocuk Oyun İşlevi ve Öğeleri. (Yüksek Lisans Tezi).Yıldız Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Planlama Bölümü, İstanbul.
- Fanuscu, E.M. , 1998. Çocuk oyun alanları. Peyzaj Mimarlığı Dergisi. T.M.M.O.B. Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi, Temmuz-Ağustos, 5 (8-12). İstanbul.
- Heck, A., Collins, J., Peterson, L., 2001. Decreasing children's risk taking on the playground. Journal of Applied Behavior Analysis, 34(3):349-352, U.S.A.
- Heseltine, P., Holborn, J., 1987. Playgrounds. The Planning, Design and Construction of Play Environments, Page:11
- Kersting-Dürwächter, G., Mielck, A., 2001.Accidents in preschool children in Böblingen District-Accident causes and risk groups. Gesundheitswesen (Bundesverband) Der Arzte Des Öffentlichen Gesundheitsdien tes. 63(5):335-342, Germany.
- Kiper, N. , 1999. Importance of Play Areas in Child Development and Guidelines for Play Areas. Institute of Technology, İzmir.
- Özgüç, İ.M. , 1998. Oyun bahçelerinde tasarım ilkeleri. Peyzaj Mimarlığı Dergisi. T.M.M.O.B. Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Şubesi, Temmuz-Ağustos , 5(15 -16), , İstanbul.
- Öztürk, M. , 2001. Çocuk oyunla gelişir. Zoom Dergisi, Sonbahar Sayısı, s.(28-31).
- Sipes, J.L., Roberts, J.M., 1994. Playground surfaces: Safety and accesibility. Landscape Architecture. May, 36.
- Simonon, L., 2000. Permaculture playgrounds. Playlines. 8(21).
- Sorkun, G., 1996. İstanbul Anadolu Yakası Örnek Çocuk Oyun Alanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Tekkaya, E., 2001. Tasarlanmış çocuk hakları: Ankara çocuk oyun alanları. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 151, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2001.
- Uzun, G., 1993. Kentsel Rekreasyon Alan Planlaması. Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, No: 48, s.28, Adana.
- Zask, A., Van Beurden, E., Barnett, L., Brooks L.O., Dietrich, U.C., 2001. Active school playgrounds-myth or realty? Results of the "move it groove it" project. Preventive Medicine, 33(5): 402-408.